

Nr 21.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående anordnande av elektrisk belysning i Svea och Göta livgardens kasernetablissemang; given Stockholms slott den 30 december 1916.

Under åberopande av härvid fogade utdrag av statsrådsprotokollet över lantförvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen medgiva,

att av fjärde huvudtitelns allmänna besparingar ett belopp av högst 140,000 kronor må tagas i anspråk för anordnande av elektrisk belysning i Svea och Göta livgardens kasernetablissemang.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

B. B. E. Mörcke.

*Utdrag av protokollet över lantförsvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den
30 december 1916.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden HASSELROT,
VON SYDOW,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet Mörcke, föredrog härefter en av arméförvaltningens fortifikations- och civila departement gjord framställning angående anordnande av elektrisk belysning i Svea och Göta livgardens kasernetablissemang och anförde därvid följande:

Särskilda
framställ-
ningar av
sekundchefen
för Svea
livgarde.

»Uti skrivelse till arméförvaltningens fortifikations- och intendentsdepartement den 9 maj 1914 hemställde sekundchefen för Svea livgarde, att elektrisk belysning måtte få införas i kasernetablissemangets vinter- och sommarmatsalsbyggnader, omfattande köksavdelning, förrådslokaler, matsalar, marketenteri och musikrum. Erfarenheten hade nämligen givit vid handen, att regementets gasbelysning vore synnerligen otillfredsställande. De gasrör, som inlagts vid kasernens uppförande för 25 år tillbaka, hade varit beräknade för framsläppande av gas för allenast två

våningars behov. Sedan kasernen efter 1901 års härordnings antagande blivit påbyggd med ytterligare en våning, hade det befunnits, att rör-systemet icke förmådde framsläppa gas till erforderlig belysning. Vid ombyggnaden hade jämväl den förändringen vidtagits, att musikbyggnaden apaterats till sjukavdelning och musiken förlagts till de förutvarande skolsalarna. Därigenom hade alla underbefälsskolornas teoretiska undervisning blivit förflyttad till vissa kompanilogement, där gaslågornas antal måst avsevärt ökas för erhållande av tillräcklig belysning. I regementets båda matsalar bestode den nuvarande belysningen av lux-lampor, för vilka den årliga kostnaden belöpte sig till omkring 600 kronor, varförutom för skötsel och reparation av denna belysning årligen åtginge 180 maskinisttimverken och 270 eldaretimverken. Driftkostnaden för erforderlig elektrisk belysning i matsalarna komme att uppgå till högst 400 kronor om året. Under vintermatsalsbyggnaden funnes stora matkällare, som dagligen användes. Att i dessa lokaler, som ej kunde vara ständigt upplysta, hava elektrisk belysning, vore synnerligen önskvärt, med hänsyn till ordning, snygghet och eldfara. Även köksavdelningen med dess skafferi, magasin och olika diskrum skulle av samma skäl hava mycket stora fördelar av elektrisk belysning. Slutligen framhölle sekundchefen den stora betydelsen av förbättrade belysningsanordningar med hänsyn till manskapets trevnad inom kasernen.

Uti skrivelse till fortifikations- och intendentsdepartementen den 6 oktober 1914 hemställde därefter sekundchefen, att belysningen inom *hela* kasern-etablissemanget måtte förbättras och utvidgas. Efter den förra skrivel-sens avlåtande hade ny härordning antagits, enligt vilken en årsklass värnpliktiga komme att vara i tjänstgöring hela vintern. Allt kasern-utrymme komme därvid att tagas i anspråk och därmed hela belysnings-systemet. Då emellertid erfarenheten visat, att belysningen per låga bleve sämre i samma mån som flera lågor användes, komme belysningen inom etablissemanget efter mörkrets inbrott att bliva synnerligen dålig. Redan under dittillsvarande förhållanden hade läsning o. d. samt praktiska övningar inomhus om kvällarna medfört svårigheter, och dessa komme därefter att än mera ökas. Den värnpliktiga ungdomen, för vars trevnad under de långa vinterkvällarna man borde sörja, komme att i kaser-nen mötas av en nedstämmande halvbelysning, som försvårade läsning och annan lämplig sysselsättning och därför komme att hos manskapet fostra en längtan ut från etablissemanget. Vid nu angivna förhållanden och då med den väsentligt ökade manskapsnumerären ett oavvisligt be-hov framträdde att få regementets parkområde upplyst till förhindrande

av oordningar o. d., ansåge sekundchefen att man stode inför nödvändigheten att antingen fullständigt ombygga och utvidga det nuvarande gasbelysningsssystemet eller också införa elektrisk belysning.

Sekundchefens förenämnda båda framställningar, vilka tillstyrktes av chefen för fjärde arméfördelningen, föranledde emellertid icke någon åtgärd från arméförvaltningens sida.

Uti skrivelse till chefen för fjärde arméfördelningen den 23 november 1915 gjorde sekundchefen förnyad framställning i ämnet. Belysningsförhållandena inom kasernetablissemanget hade alltmera visat sig vara olidliga och påkallade snarast en förändring till det bättre. Frånsett den känsla av otrevnad, som vilade över den halvmörka kasernen, kunde expeditionsgöromål och teoretiska övningar icke ostört fortgå utan extra anordningar med användande av stearinljus eller fotogenlampor. Inom bostadslägenheterna fungerade gasbelysningen synnerligen bristfälligt. Det vore därför nödvändigt att antingen fullständigt ombygga och utvidga gasbelysningsssystemet eller införa elektrisk belysning. Därvid vore det jämväl ur mobiliseringssynpunkt erforderligt att anordna belysning i regementets huvudförråd för intendenturmateriel. Gasbelysning kunde dock såsom eldfarlig därstädes icke ifrågakomma.

Enligt ett vid sekundchefens skrivelse fogat yttrande av tjänstförrättande regementsläkaren vore belysningen i lektionssalarna alldeles otillräcklig. Inom större delen av dessa vore det svårt och inom andra från ljuskällan mera avlägsna delar omöjligt att tydligt särskilja bokstäverna i vanlig tryckskrift. Att undervisningen därigenom skulle lida och de läsandes ögon utsättas för överansträngning, låge i öppen dag. Det vore därför även ur sanitär synpunkt en trängande nödvändighet, att anstalter snarast vidtoges för tillräcklig belysningsanordnande.

Framställning
av sekund-
chefen för
Göta livgarde.

Uti skrivelse till chefen för fjärde arméfördelningen den 16 december 1915 anmälde sekundchefen för Göta livgarde, att belysningsanordningarna inom kasernetablissemanget med hänsyn till de nya förhållanden, som inträtt efter den nya härordningen, vore mycket otillfredsställande, samt att det nästan kunde anses oundgängligen nödvändigt att få dessa förbättrade, därest icke hela utbildningsarbetet skulle vedervågas. Medan förut manskapsstyrkan vintertiden uppgått till omkring 600 man, finge man framdeles räkna med en styrka av 1,200 à 1,500 man. Genom denna ökade manskapsstyrka måste åtskilliga utrymmen, vilka förut direkt kunnat

disponeras för sina ändamål, numera tagas i bruk för ett annat. Så t. ex. hade regementet nu endast två s. k. skolsalar i stället för fyra förut, och av dessa två användes understundom den ena eller båda till sjukrum. I och för utbildningen hade kompanierna således blivit allt mer och mer hänvisade till de egentliga kompanilokalerna. Före år 1915 hade kompanierna i allmänhet vintertiden disponerat förutom sitt dagrum även ett logement som skolsal. Med nuvarande manskapsstyrka kunde endast dagrummet disponeras, enär vid vissa tillfällen ett logement måste användas som förrådsrum och de övriga vore bebodda. Man kunde således våga påstå, att kompanierna för övningar inomhus uteslutande vore hänvisade till dagrummet och uppställningsrummet (korridoren). Visserligen hade belysningen i den sistnämnda lokalen förbättrats genom särskilda gasstrumpor, men den vore likväl icke så god, att lokalen kunde i dess helhet användas som lektionssal. Vidare vore förläggningen numera avsevärt trängre än förr, och samtliga sängar måste förses med översängar, vilket icke varit fallet vintertiden före år 1915. Till följd därav vore det visserligen ljust i översängarna, men genom belysningsanordningarnas placering vore det i stället så mycket mörkare å de flesta utrymmena mellan sängarna, i synnerhet som endast en låga funnes i de flesta logementen. Förhållandena för manskapet i logementen kunde be-tecknas som mörka och trånga.

Till följd av den ökade manskapsstyrkan vore det nödvändigt att långt mer än förr arbeta i förråd, å vindar, i källare m. fl. liknande ställen, och den tid, varunder mörker rådde, måste nu långt mer än förr tillgripas, för att arbetet inom dessa lokaler skulle medhinnas. I flera av dessa lokaler funnes ingen som helst belysning, i andra funnes visserligen dylik, men den vore ej tillfyllest, och i jämförelse med elektrisk belysning vore den nuvarande alltför riskabel inom förrådslokalerna, där det bleve för dyrbart att anordna s. k. evighetsbrännare, utan tändningen ständigt finge ske meddelst tändstickor för varje gång något skulle hämtas, bytas o. s. v.

Genom luxlampor vore visserligen gymnastikhuset, matsalar och liknande lokaler upplysta, men dylik belysning vore dyrbarare än elektrisk. Vidare krävde all lux- och gasbelysning en avsevärd tid för tändning, i synnerhet då det gällde belysning i stora lokaler samt den yttre belysningen. Tändningen måste ske avsevärt tidigare än vad förhållandet skulle vara, om man hade elektrisk belysning. Under nuvarande förhållanden måste det brinna i samtliga logement, även om ingen funnes därstädes, enär tändningsanordningarna vore så svåra. Då skada å gasstrumporna i de flesta fall uppkomme vid tändningen,

borde denna i logementen icke äga rum annat än vid revelj och vid mörkrets inbrott.

Ur sanitär synpunkt vore elektrisk belysning avsevärt bättre än den nuvarande. Under förutvarande förhållanden, med ett 15- till 20-tal man i varje logement och ett 50-tal i hela kompaniet, hade gasbelysningen icke haft något särskilt menligt inflytande å luften, men sedan manskapsstyrkan numera uppginge till 25 å 30 man per logement och omkring 150 man inom kompanilokalerna, vore det ej lätt att hålla frisk och sund luft i lokalerna, i synnerhet som man icke kunde vädra obegränsat av risk för att värmeledningen icke skulle funktionera riktigt. Gasbelysningen medförde dessutom alltid möjlighet av en gasutströmning med därmed följande risker. Särskilt vore lampor, försedda med s. k. evighetslåga, synnerligen svåra att hålla fullt täta.

Slutligen ansåge sig sekundchefen böra framhålla, att en bättre belysning vore ovillkorligen nödvändig, därest icke utbildningen under vintern skulle bliva underhaltig eller åtminstone mindre god. Självklart vore, att intresset för utbildningsarbetet, omvårdnaden om truppen, trevnaden för befäl och manskap samt hela tillvaron inom kasernen skulle bliva bättre och angenämare, därest man under den mörka tiden av dygnet hade rik belysning eller åtminstone möjlighet att få så ljusst, som förhållandena krävde.

Uti ett vid sekundchefens skrivelse fogat yttrande förklarade regementsläkaren, att den nuvarande konstljusbelysningen i åtskilliga för undervisningsändamål brukade lokaler vore av den beskaffenhet, att med fästad hänsyn till bland annat eventuell skadlig inverkan på åtskilliga elevers synorgan m. m. betydande och snarast möjligt verkställd förbättring av belysningsförhållandena inom kasernen utgjorde ett trängande behov.

Framställning
av chefen för
fjärde armé-
fördelningen.

Med anledning av sistnämnda båda skrivelser har chefen för fjärde arméfördelningen uti underdånig skrivelse den 20 december 1915 gjort framställning om anvisande av medel för förbättrade belysningsanordningar i såväl Svea som Göta livgardes kasernetablissemang. Av handlingarna i ärendet ävensom av ytterligare företagen utredning framginge,

att nuvarande gasledning, åtminstone vad Svea livgarde anginge, vore för kläna för att kunna lämna erforderlig mängd gas till redan befintliga lågor än mindre till nya erforderliga sådana;

att en omläggning av gasledningssystemet, helt eller delvis, skulle komma att draga betydande kostnader, varför en förbättring av belys-

ningen på detta sätt på grund därav och av andra orsaker knappast kunde anses lämplig att föreslå;

att driftkostnaderna skulle betydligt nedbringas om elektrisk belysning infördes; samt

att införandet av elektrisk belysning i etablissemangen i deras helhet vore det enda lämpliga sättet för avhjälpande av bristfälligheterna vid nuvarande belysningsanordningar.

De i ämnet tidigare gjorda framställningarna hade icke föranlett någon åtgärd med hänsyn till de stora kostnaderna samt regementenas planerade förläggning till Järvafältet. Häremot ville emellertid arméfördelningschefen erinra, att den omständigheten, att regementena en gång i en obestämd framtid vore avsedda att förflyttas till annan plats, icke kunde få stå i vägen för vidtagande av erforderliga förändrings- och förbättringsarbeten. Båda regementenas ångpanneanläggningar hade också nyligen blivit ombyggda, och inom kort skulle erforderliga vinter- och sommarstallar samt förråd för kulspruteformationerna m. m. nybyggas. Samtliga dessa arbeten droge betydliga kostnader, men kunde icke uppskjutas, tills regementena förlades till Järvafältet. Av samma anledning kunde belysningsfrågan icke av enbart kostnadsskäl framskjutas, tills förläggningsfrågan bleve löst. Belysningen vore för närvarande sådan, att den icke kunde försvaras i en nutida för obestämd tid framåt avsedd kasern.

På grund av vad sålunda anförts, hemställde arméfördelningschefen, att Kungl. Maj:t måtte till förbättrade belysningsanordningar i Svea och Göta livgardens kasernetablissemang anvisa ett belopp av 100,000 kronor, därav 50,000 kronor för år 1916 och 50,000 kronor för år 1917.

Uti ett vid arméfördelningschefens skrivelse fogat yttrande har vederbörande fördelningsläkare, efter företagen undersökning av belysningsförhållandena inom de båda kasernetablissemangen, förklarat dessa vara i hög grad otillfredsställande. I såväl logementen som undervisningslokaler vore belysningen så svag, att det manskap, som icke hade sina platser i närheten av belysningskällorna, endast med största ansträngning för ögonen kunde läsa i vederbörliga instruktionsböcker befintlig tryckstil. Det vore också utan vidare klart, att den överansträngning av ögonen, som nödvändigtvis bleve en följd av den dåliga belysningen, förr eller senare måste utöva ett nedsättande inflytande på manskapets tjänsteduglighet, närmast dess skjutförmåga, för att icke tala om inskränkningen i dess försörjningsmöjligheter i det civila livet efter avslutad tjänstgöring. Fördelningsläkaren ansåge det därför nödvändigt att med det snaraste avhjälpa de sanitära olägenheter, som vore förknippade med det sätt, varpå belysningen för närvarande vore ordnad.

Arméförvalt-
ningens forti-
fikations- och
civila
departements
yttrande.

Uti den 15 juli 1916 avgivet utlåtande hava arméförvaltningens fortifikations- och civila departement anført, att den nuvarande gasbelysningen, vilken anlagts, då kasernerna byggdes, numera vore otillräcklig, sedan en hel del nya byggnader tillkommit och de stora kasernbyggnaderna påbyggts med en våning. Servisrören hade nämligen för små dimensioner, vilket gjorde, att hela ledningsnätet måste omläggas, om en bättre belysning skulle kunna erhållas. Därjämte låge ledningarna delvis ej frostfritt, varav vid viss väderlek alstrades vatten i rören och därav beroende ännu sämre belysning, vilket närmare framginge av en utav ingenjören H. Theorell den 5 april 1916 avgiven utredning i ämnet. En omläggning av hela belysningssystemet syntes därför nödvändig. Detta behov hade blivit ännu mera trängande, sedan de värnpliktiga från och med hösten 1915 fått sin första utbildning förlagd till den mörka årstiden, och erfarenhet om svårigheterna för utbildningen till följd av den underhaltiga belysningen redan nu vunnits. Då ett omedelbart förbättrande av belysningen således syntes av behovet påkallat, borde frågan om övergång omedelbart till elektrisk belysning tagas under omprövning.

Ett förbättrande av nu befintlig gasledning och delvis övergång till elektrisk belysning ställde sig billigare, än om man skulle införa elektrisk belysning i hela etablissemangen på en gång.

Om elektrisk belysning infördes i regementenas sjukavdelningar, kanslibyggnadernas expeditiionslokaler samt köks- och marketenteriaavdelningarna, bleve kostnaderna för:

a) gasledningarnas omläggning:		
vid Svea livgarde.....	kronor	12,000: —
» Göta »	»	10,000: —
b) elektrisk belysnings införande i ovannämnda lokaler:		
vid Svea livgarde.....	»	19,000: —
» Göta »	»	22,500: —
	eller tillhopa kronor	63,500: —
vartill måste läggas:		
kostnader för kabelgravars upptagande, håltagnings-, målnings- m. fl. efterarbeten.....	»	6,500: —
	Summa kronor	70,000: —

Då ifrågavarande kostnadsuppgifter vid tiden för utlåtandets avgivande vore fyra månader gamla, komme antagligen förenämnda belopp att ökas till omkring 100,000 kronor. Härtill komme, att fordran på förbättrad belysning i de lokaler, som fortfarande skulle hava gasbelysning, sanno-

likt allt fortfarande skulle kvarstå, enär dels de lokaler (logement, dagrum och lektionsrum), vari manskapet måste vistas, endast erhöle förbättrad gasbelysning och dels gasbelysning i allmänhet syntes mindre lämplig, särskilt i manskapets sovrum. Därför borde helst elektrisk belysning fullständigt införas i båda etablissemangen, så mycket mera som arméfördelningschefen i skrivelse till fortifikationsdepartementet den 30 juni 1916 uttalat som sin mening, att av åtskilliga skäl, framförda i såväl denna som i en samma dag avlämnad särskild skrivelse, de båda fotgardesregementena icke borde förflyttas från huvudstaden, vilken uppfattning enligt nämnda skrivelse jämväl delades av chefen för generalstaben.

Under sådana förhållanden ansåge departementen en förflyttning av regementena i tid så avlägsen, att ett fullständigt ordnande av etablissemangens belysning nu lämpligen borde komma till utförande, synnerligen som en årlig besparing av 23,356 kronor 27 öre beräknades uppstå, sedan elektrisk belysning införts.

Kostnaderna för införande av elektrisk belysning i såväl Svea som Göta livgardens etablissemang belöpte sig enligt inkommet anbud:

för Svea livgarde till.....	kronor 57,200: —		
vartill komme kostnader för håltagningar och efterlagningar m. m.	»	6,000: —	63,200: —
för Göta livgarde till	kronor 69,800: —		
vartill komme kostnader för håltagningar och efterlagningar m. m.	»	7,000: —	76,800: —
			<hr/>
			eller tillhopa kronor 140,000: —

Av ifrågavarande anläggningar vid de båda etablissemangen syntes utförandet vid Svea livgarde vara viktigast att genast utföra, då utbildningen under vintern utan förbättrad belysning svårigen läte sig göra.

Då medel för kostnadernas bestridande ej av fortifikations- och civila departementen disponerades, hemställde departementen, att det erforderliga beloppet, 140,000 kronor, måtte få av civila departementet förskjutats för att framdeles ersättas av fjärde huvudtitelns allmänna besparingar.

Av den i ärendet förebragta utredningen torde framgå, att de nuvarande belysninganordningarna inom såväl Svea som Göta livgardes kasernetablissemang äro synnerligen bristfälliga och att genomgripande åtgärder för åstadkommande av tillräckligt effektiv belysning inom eta-

Departements-
chefen.

blissemangens olika lokaler måste anses vara av behovet oundgängligen påkallade. Vid sådant förhållande och då jag, i likhet med vederbörande myndigheter, anser, att de med de nuvarande belysningsanordningarna förenade olägenheterna endast kunna undanröjas genom att helt och hållet övergå till elektrisk belysning, finner jag mig böra tillstyrka myndigheternas härutinnan framställda förslag. Visserligen medför en övergång till dylik belysning omkring 40,000 kronor högre anläggningskostnad, än om man inskränker sig till att förbättra den befintliga gasbelysningen och endast delvis införa elektrisk belysning, men å andra sidan kommer en fullständig övergång till elektrisk belysning att medföra en till omkring 23,000 kronor beräknad årlig besparing i belysningskostnaderna. Enligt vad jag inhämtat, skulle vid delvis övergång till elektrisk belysning uppstå en årlig besparing av endast i runt tal 10,000 kronor.

Med avseende å den planerade förläggningen av ifrågavarande båda regementen till Järnafältet anser jag mig böra framhålla, att i varje fall åtskilliga år komma att förflyta, innan en sådan förläggning hinner att genomföras. Under dessa år torde anläggningskostnaden för den elektriska belysningen kunna antagas bliva fullt amorterad genom minskningen i den årliga belysningskostnaden. Ur nu angivna synpunkt torde därför ett uppskov med ett fullständigt ordnande av belysningsförhållandena inom de nuvarande kasernetablissemangen icke böra äga rum.

Mot de uppgjorda kostnadsberäkningarna har jag icke någon erinran att framställa. De för ändamålet erforderliga medlen torde, såsom i liknande fall förut skett, kunna utgå från fjärde huvudtitelns allmänna besparingar, vilka därtill lämna tillgång.

Jag får alltså hemställa, det täcktes Eders Kungl. Maj:t föreslå riksdagen medgiva,

att av fjärde huvudtitelns allmänna besparingar ett belopp av högst 140,000 kronor må tagas i anspråk för anordnande av elektrisk belysning i Svea och Göta livgardens kasernetablissemang.»

Till denna, av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle till riksdagen avlätas proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Axel Westin.